

BRATOVŠTINA SV. IVANA KRSTITELJA U VRBNIKU (1323—1973).¹

Mihovil BOLONIC

Pred 650 godina, tj. 1323. godine. osnovana je u Vrbniku na otoku Krku jedna od najjačih i najbogatijih bratovština ne samo u Vrbniku, nego i u krčkoj biskupiji,^{1a} — bratovština sv. Ivana Krstitelja u istoimenoj crkvi izvan gradskih zidina (extra Castrum). Spomen na ovu negda jaku i uplivnu bratovštinu čuvaju još i danas tzv. KAPARI, nazvani tako po bijelim haljinama (tunikama) od domaćeg vunenog sukna s kukuljicom (kapučom, kapom) i s crvenim križićem na prsima i leđima po običaju braće bičevalaca, koje isti oblače kod sprovoda i procesija. Potaknuti kršćanskom ljubavi oni besplatno nose mrtvace na ukop i pjevaju za njih tzv. »pojubicu«.²

Da bi se moglo što bolje shvatiti značenje i ulogu ove ugledne bratovštine, najprije ćemo ovdje nešto reći o bratovštinama uopće te zatim o bratovštinskom životu na otoku Krku, tj. u staroj krčkoj biskupiji.

I O bratovštinama uopće

1. — Prema crkvenom pravu bratovštine su ona vjerska društva — udruženja sastavljena od vjernika, uglavnom svjetovnjaka, propisno osnovana i ustrojena, sa svrhom promicati javno bogoštovlje i kult pojedinih svetaca ili vjerskih otajstava kao i ljubav prema bližnjemu.³ Prema tome ovakva pobožna društva treba razlikovati od onih bratovština koje su bile stručna i staleška društva raznovrsnih obrtnika (cehovi), premda su i one bile usko vezane uz crkvu i uz crkveni život i kult pojedinih svetaca — patrona, imale svoga kapelana, a koja su pretežno okupljala ljude istog staleža sa svrhom međusobnog pomaganja i zaštite članova i staleških prava uopće. Ovakve su bratovštine posto-

1 O ovom predmetu kao i o bratovštinama uopće, a posebno na otoku Krku, izaći će od istog autora opširna monografija u izdanju KRŠĆANSKE SADASNJOSTI u Zagrebu. U istoj će knjizi mons Antun Toljanić obraditi dvije sačuvane knjige bratovštine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku.

1a Do godine 1828. krčka je biskupija obuhvatala samo otok Krk.

2 Uspor. Mate Polonijo, *O starim bratovštinama na otoku Krku, Bogoslovska smotra*, god. 1935, br. 1, str. 63—80 (kasnije: Polonijo); Ivan Gršković—Vjekoslav Štefančić, »Nike uspomenne starinske« Josipa Antuna Petrisa (1787—1868), *Zbornik za narodni život i običaj, JAZU*, knj. 37, Zagreb 1953, str. 137, bilj. 52 i ostalo (kasnije: Petriš);

3 Uspor. Crkveni zakonik (CIC), kan. 700 i slijedeći.

jale redovito u gradovima u kojima se mogao razvijati obrt i trgovina. Ovakve bratovštine, zvane također i obrtne ili staleške korporacije (Congregazione degli artisti ili samo Congregazione, tj. udruženje zanatlija-obrtnika), bile su raširene po svim gradovima Dalmatinske Hrvatske, osobito u Dubrovniku, Splitu i Zadru. Među ovima posebno su se isticale one: mornara, trgovaca, ribara, brodograditelja (kalafata), zlatara, postolara i druge. Međutim, tri od njih, tj. mornara, ribara i brodograditelja, bile su obično najuglednije i najpopularnije i redovno pod zaštitom sv. Nikole, biskupa i mučenika, — zaštitnika mornara. U Dubrovniku je postojala dapače i vrlo uplivna Bratovština dubrovačkih popova sv. Petra, već od god. 1393.⁴

2. — Nas, međutim, ovdje posebno zanimaju one prve — kanonske-bratovštine koje u pisanim izvorima dolaze pod raznim imenima. Tako se u povijesti bratovština spominju ova latinska imena: confraternitas, fraternitas, sodalitas, scola, fratilia i slična, koja imaju svoj korijen u latinskim riječima *frater* i *sodalis*. Slična ovima su i talijanski nazivi: fratia, fratiria, fratiglia, fratilia, fratilla, fraternita, fraternitade, fraterna, fradaglia, confraterna, confraternita, compagnia, congregazione, consorzio. Odatle imamo i u hrvatskom ove nazive: bratovština, bratština ili braščina, bratimstvo, bratstvo, bratja, bratimi, škula ili škola, kao i skupljenje. Pod istim imenima spominju se redovito i sprijeđena rečene staleške ili obrtničke bratovštine.⁵

Premda zametke nabožnog i dobrotvornog (karitativnog) udruživanja nalazimo već u početku kršćanstva, kad prvoga kršćanskog mučenika — sv. Stjepana — pokapaju »pobožni ljudi... i prirediše za njim veliku posmrtnu žalost«,⁶ kao i misao bratstva u Kristu koje je poticalo prve kršćane na organiziranje uzajamnog potpomaganja i promicanje kršćanskog bogoštovlja i »pomaganje potrebnih«⁷ te u zajedničkim gozbama (agape), prve tragove organiziranja laika (svjetovnjaka) u tom smislu možemo pratiti tek od karolinške dobi. Međutim, neki jači pokret u stvari može se zabilježiti tek kasnije, tj. kad je kod ljudi u gradovima i većim naseljima više sazrela društvena svijest. Bratovštine pak u pravom smislu riječi poznate su nam tek od XII stoljeća, kad je naime komunitarni život već cvjetao, posebno u Italiji i njoj susjednim zemljama.

3. — Nove pobude osnivanju bratovštine u Italiji i susjednim joj zemljama dalo je osnivanje novih redova u XIII stoljeću (franjevci, dominikanci, trinitarci, karmelićani i drugi) te posebno djelovanje bičevalačkog (flagelantskog) pokreta koji ima svoj početak u Italiji (Perugia oko 1260. godine), odakle se pak brzo raširio po čitavoj Italiji, gdje su nastale brojne bratovštine koje su s praksom bičevanja (odatle im i ime), bilo privatno bilo javno u procesijama, združile također

⁴ Uspor. Enciclopedia Cattolica, IV dio, stupac 257—258 i d., Città del Vaticano (dalje EC); Hrvatska enciklopedija, svezak III, str. 247 i 656—657 (dalje: HE); Kosta Vojnović, Bratovštine i obrtne korporacije u republici dubrovačkoj od XIII. do XVIII. vijeka, svezak I, Uvod. MHJSM JAZU, vol. VII (god. 1899) i svezak II (vol. VIII), god. 1900. F. Lucii Ferraris, Bibliotheca, II, Roma 1886, str. 568.

⁵ Uspor. HE, str. 247; Jerolim Šetka, Hrvatska kršćanska terminologija, III dio: Hrvatski kršćanski termini slavenskoga porijekla, str. 33—34, Makarska 1965; Polonijo, nav. dj.; Petris, n. dj.

⁶ Dj. 8, 2.

⁷ Dj. 6, 1.

i karitativno-socijalnu, pomažući siromašne i bijedne posebno u bolnicama te osnivajući i vlastite bolnice i ubožnice (*hospitale*). Članovi (braća, bratimi) ovih bratovština oblačili su kod zajedničkih sastanaka i kod procesija posebnu dugu haljinu (*tuniku*) od lana (*«sacco»*) u raznim bojama i s kapučom (*kapom*). U procesijama po mjestima, kao i u onima od grada do grada nosili su i svoje zastave (*«sacco induebantur et sacrum vexillum erigebant»*), pjevajući nabožne pjesme — osobito one posvećene mucu Isusovoj.⁸

U tom masovnom bratovštinskom pokretu uslijed samovoljnog osnivanja brojnih bratovština dolazilo je do raznih pretjeranosti i prisizanja u područje crkvenog autoriteta, što je sve često dovodilo do raznih nereda. Stoga je Crkva odredila da bratovštine moraju biti podvrgnute u svemu biskupu koji odobrava njihovo osnivanje te vrši također i nadzor nad istima. Isto tako morale su brašćine izraditi i svoj statut (*pravilnik*), koji je morao biti odobren od biskupa, i njega se držati. Bratovštine bičevalaca, koje su bile zbog raznih ekcesa više puta zabranjene, ipak usprkos papinskim zabranama u XIV stoljeću, održale su se pojedinačno i u kasnijim stoljećima.

4. — Kasnije su nastale i druge bratovštine sa svrhom da se članovi pokorom i pobožnim djelima međusobno pomažu, te također pomagati dušama u čistilištu, podupirati siromahe i bolesne, otkupljivati sužnje, poučavati u vjeri neuke i djecu, pokapati i sprovoditi mrtvace, te napose služiti Bogu i štovati Blaženu Djevicu Mariju i druge svece i tako lakše spasiti svoje duše. Da bi se pak što više članova privelo u takve bratovštine, pape su ih obdarivali raznim oprostima. Neke od njih dobile su opći značaj i raširile se po svim krajevima širom katoličkog svijeta. Takve su bratovštine općeg karaktera bile npr. Bratovština Sv. Duha osnovana u Rimu uz istoimeni hospicij što ga je utemeljio papa Inocencije III (1198—1216); Bratovština sv. krunice ili Ruzarija što ju je osnovao sv. Dominik god. 1211; te Bratovštine Presvetog Trojstva i Gospe Karmelske iz XIII stoljeća. Među ranije i raširenije bratovštine nastale tokom srednjega vijeka mogu se još ubrojiti: Bratovština Tijela Gospodnjega ili Kristova, Bratovština sv. Jakova, sv. Ivana Krstitelja, sv. Marka i drugih apostola, sv. Mihovila, sv. Nikole, sv. Roka, Svih Svetih i druge. Općeg karaktera bile su i one nastale kasnije kao što su: Bratovština kršćanskog nauka, Bratovština Presvetog Sakramenta i Bratovština za pomoć dušama u čistilištu (*«od duš»*), itd.

II O bratovštinama kod nas

1. — Bratovštinski život iz Italije i katoličke Europe našao je živog odjeka i u hrvatskim krajevima, posebno primorskim, naročito ondje gdje su bile sređene crkvene prilike. Najbujnije su brašćine cvale u primorskim krajevima koji su imali tijesne veze sa susjednom Italijom koja je bila kolijevka pobožnog udruživanja. Prve vijesti o bratovštinama u Dalmatinskoj Hrvatskoj imamo iz XII stoljeća (Zadar god. 1177, Split 1186). Međutim, stvarnije vijesti o njima imamo iz

⁸ Uspor. EC; Ferraris, nav

XIII stoljeća, kada već gotovo u svim dalmatinskim primorskim gradovima postoje bratovštine, i to većinom one bičevalačke, kako to proizlazi iz pisanih izvora u kojima se bratimi istih nazivaju bičevaoci (verberanti, batuti). Začudo da su neke od njih postojale već prije spomenutog bičevalačkog pokreta Rainera Fasanija, pokrenutog u Perugii (oko god. 1260). Među takve brašćine spadaju one: sv. Silvestra u Zadru (1214), Svih Svetih u Dubrovniku (1215), u Kotoru (1298), sv. Krištofora u Rabu (XIII st.), Svih Svetih u Korčuli (1301) i druge. (O onima na otoku Krku — kasnije).

Uz rečene bičevalačke s vremenom su nastajale i druge bratovštine u našim krajevima, kao što su npr. Bratovština Tijela Gospodnjega (ili Isusova, Kristova), Svih Svetih, Sv. Duha, sv. Ivana Krstitelja, Gospe od krunice ili Ruzarija, Gospe Karmelske, sv. Mihovila, sv. Nikole, sv. Petra i drugih apostola, sv. Roka, Presvetog Trojstva, Presvetog Sakramenta, Duša od čistilišta itd.

Broj ovih bratovština kod nas sve je više rastao tako da je u mnogim župama i gradovima bio — moglo bi se reći — i prevelik. To osobito vrijedi za župe u Primorju, ako se i ne računaju one obrtničke bratovštine. Bratovštine su dostigle svoj najveći broj u XVII i XVIII stoljeću.⁹

2. — Kako je već sprijeda rečeno, Crkva je već od prvog početka htjela imati nadzor nad bratovštinama. Međutim, kako su bratovštine često imale velik ugled i upliv na narod, a pošto su često, barem neke od njih, bile i bogate, htjele su zato i državne vlasti vršiti nadzor nad istima. Stoga se u povijesti bratovština često nad njima odrazila borba između Crkve i države. To osobito vrijedi za mletačku republiku koja je na svojem području već pod konac XV stoljeća provela prvu reviziju bratovštinskih statuta uskladiвши ih s mletačkim zakonima te tražeći u smislu državnog juspatronata nad Crkvom vjernost »prisvitloj gospodi« (duždevima). I kasnije — u XVI stoljeću pa sve tamo do konca XVIII stoljeća (tj. do svoje propasti god. 1797) — mletačke su vlasti izdale brojne naredbe o državnom nadzoru nad bratovštinama, braće biskupu i svećenicima bilo kakvo miješanje u bratovštinske poslove. I francuske vlasti — za vrijeme vladavine Napoleona — postupat će slično s bratovštinama, dok ih napokon god. 1807. i 1811. nisu potpuno opljačkale i ukinule sve bratovštine time da ostane samo po jedna u svakoj župi koja će se brinuti za crkve i kult, a njihova su dobra predana državnoj blagajni — tzv. demaniju. Bile su pošteđene jedino Bratovštine Presvetog Sakramenta i Bratovština za pomaganje duša u čistilištu.¹⁰

3. — Bratovštine su prije svega svojim djelovanjem vrlo mnogo doprinosile širenju i podržavanju pobožnosti i vjerskog života u svojim župama te se nije mogla zamisliti crkvena svečanost bez njihovog sudjelovanja, osobito kod crkvenih procesija u kojima su neke od njih sudjelovale u svojim odijelima (kapama) i pod svojim zastavama (kape i zastave imale su one jače brašćine). One su gradile i uzdržavale crkve i oltare, gradile zvonike, nabavljali oltarne pale, skrбиле za kult i za

⁹ Uspor. K. Vojnović, nav. dj.; He i dr.

¹⁰ Uspor. Polonijo, n. dj.; HE Biskupski arhiv Krk (BAK), Spisi biskupa Ivana Antuna Sintića.

sve potrebno u vezi s time. Stoga njima dugujemo mnoge umjetnine po našim crkvama i brojne kulturne spomenike koji se danas nalaze pod državnom zaštitom. Prema tome su bratovštine mnogo zadužile našu hrvatsku kulturu i dale velik doprinos našoj kulturnoj povijesti.

Brašćine su vršile također i socijalno-karitativnu akciju ne samo pomaganjem siromaha i darivanjem istih o većim blagdanima (na dan patrona, o Božiću i Uskrsu), davanjem miraza siromašnim djevojkama i slično, nego dapače, one bogatije, i gradnjom i uzdržavanjem gradskih hospitala ili ubožnica, bolnica, otkupom robova itd. One bogatije vršile su također službu štedionica posuđivanjem novca potrebnima uz umjerene kamate.

Poviše su brašćine imale i svoje socijalno značenje time, što je preko njih niži pučki sloj građanstva dolazio do izražaja u javnom životu do kojeg inače ne bi bio mogao doći. Preko bratovština imali su također i svjetovnjaci stanoviti utjecaj u crkvenim poslovima. Tu je posebno dolazila do izražaja suradnja klera i svjetovnjaka. Brašćine su isto tako blagotvorno djelovale i u međusobnim odnosima time što su bile pristupačne svima, dapače i strancima. Iz svih bratovštinskih statuta može se razabrati nastojanje istih, da se sporovi između pojedinih bratima kao i razni prekršaji pojedine braće rješavaju u krugu samih brašćina. One su također vršile svoj upliv i na miroljubivo odnošenje među staležima, kao i u sukobima plemića i građana.

4. — Pored karitativno-socijalnog brašćine su imale također i svoje kulturno i povijesno značenje. Njihove knjige, pisane u većini hrvatski i glagoljicom, sadrže često puta mnogo vrijednih podataka za povijest odnosnih mjesta. Brašćine imaju svoje zasluge i za ondašnje školstvo. One su iz svojih prihoda plaćale učitelje humaniteta i retorike u gradskim licejima ili sjemeništima.

Nadalje brašćine kao pučke ustanove posebno su zaslužne za pučko duhovno pjesništvo. S njima je tijesno povezana tzv. poezija »lauda«, duhovnih pjesama koje su braća recitirala u dijalogu na svojim sastancima i procesijama, dok se nije iz njih razvila i prava crkvena drama tzv. skazanja. Na to prastaro dijaloško recitiranje i prikazivanje sjećaju nas donekle do danas sačuvani običaji nekih primorskih bratovština, kao npr. običaji Velikog Tjedna, kad se na Veliki Petak u procesijama nosi križ i pjevaju duhovne pjesme tzv. Božji ili Gospin plač ili pak pjesme o mucu Isusovoj i žalostima Blažene Djevice Marije. Negdje se pak takve duhovne pjesme pjevaju u crkvi nakon procesije Velikog Petka — pred tzv. Božjim grobom.¹¹

III O bratovštinama u Krčkoj biskupiji

1. — Mislim, da neću pretjerati ako ustvrdim da je bratovštinski život na otoku Krku, dotično u starim granicama krčke biskupije, posebno bujno cvao. Stoga nije nimalo čudno što se svi poznavaoči krčke prošlosti i vjerskih prilika na Krku slažu u tome, da je na otoku Krku postojao negda neobično velik broj bratovština. O tome nam svjedoče

¹¹ Uspor. HE, str. 25—251; Enciklopedija Jugoslavije, II, dio str. 186—188; EC; Ferraris, nav.; Polonijs, n. dj.; Vojnović, II dio itd.

brojne crkve i kapele uz koje je redovito postojala i istoimena bratovština.¹² Tome je sigurno pogodovala starina krčke biskupije (V stoljeće)¹³ te jaka vjerska tradicija otočana koju su podržavali i uvijek držali svježom seoski kaptoli s brojnim popovima glagoljašima.¹⁴ Ovdje lijepo pristaje ono što je za Vrbnik napisao Josip Antun Petriš u svojoj povijesti Vrbnika, a što vrijedi uglavnom za cijeli otok Krk: »Pobožnost velika u Verbenčana ne samo u mnoštvu crkav, oltarov i *bratovšćin* (potcrtao M. B.) poznivaše se, dapače i u velikom broju redovnikov (tj. svećenika, op. M. B.)...«¹⁵ I opet na drugom mjestu isti piše slično: »Vrbnik doisto u prošasta doba bijaše previše pobožan. To svidochi veliki broj crkav, oltarov i *bratovšćin* (potcrtao M. B.), koje na čast Boga, B. D. Bogorodice Marije i mnogih drugih svetac postavnih, sazidanih i nadarenih sa svakoverstnim blagom spomina uzderži se još i danas kod Verbenčana...«¹⁶

U svakoj je župi postojala po jedna glavna bratovština za koju se može reći da je bila opća bratovština, tj. kojoj je pripadao sav puk, a kojoj je bio glavni zadatak uzdržavanje i skrb za župsku crkvu i bogoslužje u istoj. Ove su brašćine postojale redovito uz veliki — glavni — oltar i redovito su se zvale po njemu. Tako je u Vrbniku bila Bratovština sv. Marije na nebo uznesene ili brašćina sv. Marije Vele (za razliku od sv. Marije Male), u Dobrinju »vela brašćina sv. Stjepana«, u Omišlju sv. Marije na nebo uzete (Stomorina — Santa Maria), u Dubašnici sv. Apolinara, biskupa i mučenika, u Poljicima brašćina sv. Kuzma i Damjana, mučenika; u Baški bratovština sv. Ivana Krstitelja (titular stare župske crkve na groblju) i u Krku bratovština sv. Marije i sv. Ivana Krstitelja. Kako je već rečeno, ime su redovito nosile po titularu župske crkve.

Ove su brašćine gradile i širile (povećavale) crkve i zvonike. Tako npr. zvonik u Vrbniku god. 1527,¹⁷ župsku crkvu god. 1585—1600;¹⁸ u Omišlju zvonik god. 1533—1536;¹⁹ u Dobrinju župsku crkvu god. 1510.²⁰ i zvonik (1720)²¹ itd. Nabavljale također lijepe oltarne pale (Omišalj — pala velikog oltara i oltara sv. Ivana Evanđeliste, obe iz XV stoljeća,²² Vrbnik god. 1599.²³ Dobrinj god. 1575.²⁴ i druge) kao i drugo (pribor i namještaj) za dostojno obavljanje bogoslužja.

12 Uspor. Polonijo, n. d.; Vjekoslav Stefanić, Glagoljski rukopisi otoka Krka, JAZU, Zagreb 1960, str. 17; Petriš, bilj. 17 i 18.

13 Uspor. Andre Mohorovičić, Novootkriveni nalazi antičkih terma, oratorija i starokršćanske bazilike u gradu Krku, Rad JAZU, knj. 360, Zagreb 1971, str. 19—34; Ivan Zic—Rokov, Kompleks katedrale—Sv. Kvirin, Isto, str. 131—157.

14 Mihovil Bolonić, Seoski kaptoli u krčkoj biskupiji, BS 1, 1966, str. 122—145; Isti, Krčki glagoljaši i njihova služba izvan Krka, BS 2, god. 1965, str. 342—356.

15 Petriš, str. 107.

16 Isto, str. 91. — Prema Petrišu bilo je u njegovo doba u župskoj crkvi u Vrbniku 16 oltara; sa župskom crkvom 29 crkava i kapela; 27 bratovština i 32 svećenika.

17 Uspor. Ivan Kukuljević, Acta croatica, br. 219. Prema sačuvanom natpisu zvonik je građen god. 1527. za kastalda Tome Vitezica.

18 Prema sačuvanom glagoljskom natpisu radovi su počeli god. 1585. i završili oko god. 1600. (usp. i Petriš, str. 133—134).

19 Uspor. I. Kukuljević, br. 238. Zvonik je građen »po guverni plovana matije vlića mikuli antončića kaštalda... i pomore ga činiti vas polk i brašćini...«

20 Uspor. Inventar župske crkve sv. Stjepana u Dobrinju od god. 1944.; Sematizam krčk biskupije god. 1933, str. 36.

21 Isto.

22 Uspor. Inventar župske crkve u Omišlju za god. 1968.; BAK, Pastirski pohodi I, kan. v zitacija Stjepana Davida god. 1685.

23 Uspor. I. Kukuljević, br. 334. Prema glagoljskom natpisu pala je učinjena u Mlecim god. 1599 »od menie Marina Cvitkovića Kotoranina«.

24 Vidi bilj. 20.

Uz ove glavne, koje su ujedno i najstarije, nicale su s vremenom i druge s posebnim zadacima u čast Majke Božje i raznih svetaca, male i velike, bogate i siromašne, tako da je u svakom mjestu postojalo pravo šarenilo bratovština od kojih su neke imale i svoje zastave i posebna odijela tzv. kape. U vezi s time možemo reći, da u tadanjoj krčkoj biskupiji nije bilo crkve, kapele, čak skoro ni oltara, koje nisu imale svoju braščinu koja je imala prvu i glavnu svrhu i dužnost — uz kult dotičnog sveca ili vjerskog otajstva — skrbiti za njihovo uzdržavanje kao i bogoslužje u njima. Tako su mnoge od njih nastajale istodobno s podizanjem same crkve, kapele ili oltara, dapače u nekim slučajevima i prije. Uz brašćine općeg karaktera postojale su također i takve koje su postojale kod porodičnih kapela i oltara, te su stoga pripadale pojedinim obiteljima, tj. bile su ograničene na glave, dotično svećenike, odnosnih obitelji. Pored ovih postojale su i takve koje su bile ograničene na pojedine staleže, kao npr. bratovštine mornara, cipelara i bombardijera u gradu Krku.

2. — U potvrdu rečenog evo sada nekoliko arhivskih podataka o bratovštinskom životu na otoku Krku, dotično u krčkoj biskupiji. Prema prvoj sačuvanoj generalnoj kanonskoj vizitaciji biskupa Petra Bemba od god. 1565. bilo je: u *Baški* — šest bratovština; u *Vrbniku* — šesnaest; u *Dobrinju* — šesnaest; u *Omišlju* — osam; u *Dubašnici* — dvije; u *Poljicima* — jedna i u *Krku* — trinaest.²⁵

Za našu stvar posebno je značajan popis bratovština, sastavljen za istog biskupa Petra Bemba, god. 1576. Prema istom popisu tada je bilo: u *Baški* — sedam bratovština; u *Vrbniku* — jedanaest; u *Dobrinju* — dvadeset jedna; u *Omišlju* — deset; u *Dubašnici* — četiri; u *Poljicima* — jedna. O bratovštinama grada Krka i njegova suburbija (Sv. Fuska, Vrh, Ponike i Punat) nema u njemu nikakvog podatka, jer su one bile poznate biskupu iz bliza.²⁶ Međutim, Mate Polonijo, prepozit i kanonik Stolnog kaptola u Krku, misli, da je u tom popisu više bratovština bilo jednostavno prešućeno zbog raznih izmotavanja iz straha pred kanonskim kaznama. U vezi s tim svojim mišljenjem nabroja tolike brašćine koje se spominju malo iza tog popisa, tj. iza god. 1576.²⁷

Nakon ovog letimičnog uvida u bratovštinski život na Krku u drugoj polovici XVI stoljeća, evo samo jednog podatka o broju brašćina u krčkoj biskupiji u drugoj polovici XVII stoljeća, otprilike za sto godina kasnije. Prema pastirskom pohodu biskupa Stjepana Davida iz god. 1685. bilo je tada (tj. pod konac XVII st.) u krčkoj biskupiji (na otoku Krku) oko 65 bratovština, i to: u *Krku* sa suburbijem — devetnaest; u *Omišlju* — deset; u *Baški* — šest; u *Vrbniku* — sedamnaest; u *Dobrinju* — dvadeset dvije; u *Dubašnici* — pet; u *Poljicima* — tri.²⁸

Ovaj samo letimični prikaz o brojčanom stanju brašćina u tadanjoj krčkoj biskupiji završit ćemo s popisom bratovština od 29. travnja 1787. koji smatramo najpouzdanijim, jer se ovdje radi o plaćanju desetine prema odredbi od 18. travnja 1739. Zbog toga se vodila vrlo točna evidencija. Prema tom iskazu 83 bratovštine bile su obvezane

25 BAK, Pastirski spisi I (original ove vizitacije nalazi se kod JAZU u Zagrebu, dok se kod biskupskog ordinarijata u Krku nalazi fotokopija iste).

26 BAK, I. Akta biskupa Petra Bemba, posebni svešćić.

27 Polonijo, str. 69—80.

28 BAK, Pastirski pohodi I.

plaćati desetinu i to: trinaest iz župe *Baška*; trinaest iz župe *Krki*; jedna iz *Punta*; dvadeset pet iz župe *Vrbnik*; trinaest iz župe *Dobrinj*; trinaest iz župe *Omišalj*; sedam iz župe *Dubašnice*; te četiri iz župe *Poljica*.²⁹

Iz drugih izvora saznajemo kako je pred ukidanje istih, tj. početkom XIX stoljeća, bilo u *Dobrinju* — dvadeset tri bratovštine,³⁰ a u *Vrbniku* čak dvadeset sedam.³⁰

Kako se moglo vidjeti iz prednjeg kraćeg prikaza, broj braščina u pojedinim župama varira od popisa do popisa, i to s razloga što su neke od njih prestale opstojati bilo da su bile siromašne ili zbog slabe uprave (pljačke i malverzacija), bilo pak da su kao siromašne bile pripojene onim bogatijima u župi.³²

3. — Prema kasnijim podacima i u krčkoj biskupiji postojale su neke bratovštine već u drugoj polovici XIII stoljeća. Takve bi bile: sv. Ivana Krstitelja pod imenom »batudi« u Krku (1262),³³ Sv. Duha u Baški (1276)³⁴ i druge. Zatim su slijedile bratovština sv. Marije u Krku, bratovština sv. Franje u Krku (1300),³⁵ sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku (1323) i druge. Upravo je karakteristično za bratovštinski život na Krku, da baš ove najstarije braščine nose oznake bratovština bičevalaca.

Sve su one imale svoja pravila (statute, matrikule, ordinationes itd.) koja su bila odobrena od biskupa i uglavnom su slična. Razlikuju se jedino u nekim zasebnim točkama (glavama) koje se odnose na zasebne zadatke pojedinih bratovština. Ako izuzmemo one u gradu Krku, ti su statuti, osobito oni raniji, pisani hrvatskim jezikom i glagoljicom te kao takvi imaju i svoju kutlurnu vrijednost. Jedino sačuvani hrvatsko-glagoljski statut jest onaj bratovštine sv. Marije Goričke u Baški od god. 1425.³⁶ Drugi hrvatsko-glagoljski statuti su nažalost nestali. A kao prvi latinski statut (Ordinationes) sačuvan nam je onaj bratovštine sv. Franje u Krku (1300).³⁷ Bratovštine su sve tamo do konca XVI stoljeća bile pod crkvenim nadzorom, stoga je i iste statute odobravao biskup, a kasnije mletačka vlast (dužd).

Statuti su nadalje sadržavali i propise o upravljanju bratovštinskim pokretnim i nepokretnim dobrima. Brašćinom upravlja upravitelj tzv. gastald³⁸ ili prokurator koji se inače u hrvatskim izvorima zove i župan ili podžup, a u novije doba ravnatelj ili predsjednik. Za svoju je upravu bio odgovoran braći koja su ga birala na godinu dana, a kojima je polagao račune na godišnjim skupštinama — redovito na svetkovinu patrona iste braščine. Račune je morao također polagati i crkvenim vlastima (biskupu), a kasnije državnim (providuru u Krku). Stoga su mletačke

29 Arhiv Stolnog kaptola u Krku, Svezak Decime, Nota delle Dite ed Imposte.

30 Uspor. Imovnik seoskog kaptola u Dobrinju god. 1944.

31 Petriš, str. 105.

32 Odluka — dukal Pola Reniera od god. 1781.

33 Državni arhiv u Mlecima, Cancellaria Inferiore — Veglia br. 226.

34 Vidi bilj. 26.

35 Codex Diplomaticus VII, str. 363, god. 1300. Pravila sačuvana u prepisu od god. 1524.

36 Ivan Milčetić, Prilozi za literaturu hrvatskih glagoljskih spomenika, II. Zakon Braščine sv. Duha u Baški, Starine XXV, str. 138—151 (s tekstom i jednom slikom); Isti, Hrvatska glagoljska bibliografija, Starine XXXIII, Zagreb 1911, str. 407; Polonijo, n. dj. gdje dokazuje, da se tu radi o pravilima Braščine sv. Marije na Goriči u Baški, a ne, kako je pogrešno mislio Milčetić, Braščine Sv. Duha; Vj. Štefanić, Opatija sv. Lucije u Baški, Croatia sacra, Zagreb 1936, str. 78—81.

37 Vidi bilj. 35.

38 Castaldus, castaldo = upravitelj crkvenih dobara. U glagoljskim izvorima ima za to hrvatska riječ *podžup*. Inače *podžup* znači također i *podžupnik* — viceplov.

vlasti već od XVI stoljeća naređivale da se bratovštinske knjige pišu na talijanskom jeziku (ali dakako s malo uspjeha).

Svaka bratovština imala je određen broj članova tzv. braće. Prema kasnijim mletačkim propisima bratovštine nisu smjele imati više od dvanaest, a ni manje od deset bratima.³⁹ Razlog tome bio je ekonomske naravi, tj. štednja — smanjenje izdataka u vezi s objedima i drugo. Primanje članova u brašćinu bilo je skopčano s posebnim ceremonijalom. O primanju u brašćinu i plaćanju tzv. upisnine zapisao nam je Petriš ovo: »... da svaki koji naprida hotijaše u istu bratovšćinu ulisti, moraše davati po jednoga brava i poljubicu. Brav imijaše biti ovca ili brija ili s janjcem, a poljubica zvaše se južina, koju starim bratom mladi brat darivaše; koja o dvimi velikimi kolači beloga kruha, jednom siru i dvimi verči vina obstojaše. Zvaše se poljubica, jer kad bratja ju prijimahu, celovahu svi mladoga brata i pivahu antifon: »O kol krasno i kol blago jest bratji žiti v kupi »i ostalo.«⁴⁰

Karakteristično je za sve bratovštinske statute, što uz promicanje bogoštovlja i štovanja odnosnog sveca ili vjerskog otajstva, posvećuju posebnu pažnju kršćanskoj dobrotvornosti (pomaganje potrebnih i siromaha) i uzajamnom bratstvu. Tome su imali posebno poslužiti zajednički objedi na dan patrona i darivanje siromaha. Međutim, kako su ti svečani objedi bili skopčani s velikim troškovima, a koji puta i s raznim neredima, bili su troškovi za takve objede svedeni na minimum a negdje i posve ukinuti.⁴¹

4. — I na koncu samo još nešto o odnosu crkvenih i državnih vlasti prema bratovštinama. Kako je već sprijeda rečeno, Crkva je već od prvog početka vršila nadzor nad bratovštinama i odobravala im statute. Takav nadzor biskup je vršio osobno prigodom pastirskih pohoda, odobravanjem godišnjih računa i slično, a s druge strane neizravno preko bratovštinskog kapelana kao svoga pouzdanika. Stoga su brašćine morale biskupu prezentirati kapelane zbog odobrenja. Crkvene su vlasti u krčkoj biskupiji vršile takav nadzor više manje sve tamo do konca XVI stoljeća, premda je već i prije dolazilo u tom pogledu do stanovitih sukoba između crkvenih i državnih mletačkih vlasti.

Međutim, budući da su barem neke od njih — one jače i brojnije — imale velik ugled u narodu i kao takve vršile i upliv na narodne mase, a k tome budući da su mnoge od njih bile i veoma bogate, nije nimalo čudno, da se je mletačka vlast već vrlo rano počela zanimati za bratovštine na svojem području i vršiti nadzor nad istima, odobravanjem njihovih statuta. I tako im je, kako bi se pravnički reklo, podijeljivala civilnu osobnost. Ali najjači adut mletačke republike u tom pogledu bilo je juspatronatsko pravo nad krčkom Crkvom (biskupijom).⁴² Stoga je najprije raznim dukalima potpuno isključila biskupa i svećenike od bilo kakvog upliva na brašćine. Dapače i kapelani, koje je bratovštinama odobravala mletačka vlast, nijesu se smjeli miješati u upravu istih. I tako su brašćine — po svojoj naravi vjerska udruženja

39 Dukla Pola Reniera od god. 1781, str. 84 i str. 126—129.

40 Petriša, str. 105.

41 Uspor. citirani dukal od god. 1781; Vojnović, II dio.

42 Opširnije Mihovil Bolonić, Krčki knezovi Frankopani i patronat, rukopis kod uredništva Krčkog zbornika; Isti, Patronat u senjskomodruškoj biskupiji, izlazi u Senjskom zborniku V, god. 1973.

— bile potpuno laicizirane, čisto svjetovnjačke ustanove («scole laiche»). Ovakva uprava dovela je do toga, da je »vjerski duh istih oslabio, kršćanska se dobrotvornost gasila, bogoslužje se zanemarivalo, Božji hramovi propadali, agape pretvarale u gozbe i pijanke...«⁴³ I sam mletački dužd Polo Renier, koji sebe gordo naziva »solo Signore e Patrono della Chiesa di Veglia« (= Krk) morao je u svom dukalu od god. 1781. — o upravljanju bratovštinama — priznati »da se brašćine nalaze u žalosnom propadanju.«⁴⁴

Pozivajući se na mletački državni juspatronat slično će se odnositi prema bratovštinama i austrijska i francuska uprava time da će ova posljednja, da se dočepa bratovštinskog blaga koje nije bilo baš malo, god. 1807. i onda god. 1811. ukinuti sve bratovštine, osim po jednu u svakoj župi. Njihova imanja bila su rasprodana, dapače i bratovštinske crkve i kapele. O tome nam je zabilježio povjesničar — vrbnički glagoljaš pop Ivan Feretić (1769—1839) u svojoj kronici ovo: »... Crikve bihu oplienjene, oglobljeni oltari, prilike svetih porušene, srebrnine crikvene pobrane, križi polomljeni, sveti sudi saterverni« (1807).⁴⁵ — Novac od prodanih bratovštinskih nekretnina (i crkava) ušao je u državnu blagajnu (demanij koji isti Feretić u svom duhovitom stilu naziva »demonij«). Od toga su zatim stvorene posebne državne zaklade u korist škola, crkve i siromaha kojima su upravljale pokrajinske vlasti koje su zbog loše uprave i devalorizacije novca potpuno propale i od svega tog silnog bratovštinskog bogatstva nema danas ništa.⁴⁶

IV BRATOVŠTINA SV. IVANA KRSTITELJA

(KAPARI)

1. — I na koncu nešto o našem jubilarcu, tj. o brašćini sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku, koja spada u red najstarijih bratovština ne samo u Vrbniku i na otoku Krku, već kod nas uopće. Prema sačuvanim nam izvorima brašćina sv. Ivana Krstitelja osnovana je u Vrbniku god. 1323. Toliko proizlazi iz dukala Pola Reniera od 11. lipnja 1782. u pitanju troškova za objed na blagdan sv. Ivana Krstitelja (24. VI) za članove i siromahe, za koji u istom dukalu piše »kako se neprekidno obdržavao od početka ove brašćine koja je bila ustanovljena god. 1323.«⁴⁷

Brašćina ima svoj statut napisan 15. rujna 1325. i to na skupu braće iste bratovštine u šumici na Rtu svetoga Petra (sada predio zvan »Gospoja«). Originalni statut bio je pisan hrvatskim (ilirskim) jezikom i glagoljskim pismom, te bi to zapravo bio najstariji nama poznati bratovštinski statut pisan hrvatsko-glagoljski, a ne onaj sv. Marije Go-

43 Polonijo, str. 66.

44 Citirani dukal, str. 4.

45 Ivan Feretić, Litopisanja stvarih dogojenih i zamiritih, ili kratko sabranje i spisanje stvarih zabljivih, ovde i onde po svitu pripečenih od 1792. do 1814. U Vrbniku 1824, prema »Dogojenja« (napisao pop Ivan), Pučki prijatelj, god III (1902) — Krk, br. 7, str. 55.

46 Polonijo, str. 68; HE str. 250.

47 Prijepis dukala nalazi se bratovštinskoj knjizi brašćine sv. Ivana Krstitelja (1800—1811), str. 1, koja se čuva u župskom uredu u Vrbniku »...e sin dall'origine di detta Fraterna che fu nell'anno 1323. stabilita...«

ričke u Baški od god. 1425.⁴⁸ Međutim, hrvatsko-glagoljski original ovog statuta je nestao, premda je izgleda postojao još početkom XIX stoljeća. Sačuvan nam je na talijanskom jeziku, preveden iz hrvatskog (traduzione dall'Ilirico), i to ne originalan već prekrojen prema mletačkom zakonodavstvu. Koliko je u njem provedeno izmjena (modificazioni) jasno je iz klauzule talijanskog statuta — odobrenog god. 1778. U jedanaest od dvadeset glava (Capitoli) provedene su stanovite izmjene (con le stabilite modificazioni).⁴⁹

Kako je već spomenuto, statut ima dvadeset glava (Capitoli) koje sadrže odredbe o dužnostima bratovštine, o upravi iste, o braći te o njihovim pravima i dužnostima, o zajedničkim pobožnostima i procesijama, o pokapanju braće, o objedu na blagdan titulara (sv. Ivana Krstitelja), o pomaganju siromaha, o međusobnim odnosima među braćom itd. Statut brašćine sv. Ivana Krstitelja ima mnogo sličnosti sa sačuvanim nam pravilima (Ordinationes) bratovštine sv. Franje u Krku od god. 1300.⁵⁰ i sa »Zakonom« brašćine sv. Marije na Gorici (ne Sv. Duha!) u Baški iz god. 1425.⁵¹

2. — Prema statutu iste brašćine, kao i prema drugim izvorima, fundator brašćine sv. Ivana Krstitelja bio je vrbnički plovnik — pop Damjan — koji je istoj ostavio jednu kuću u gradu Vrbniku te jedan vinograd i jednu oranicu na području istog kaštela (glava 2.). Ova bratovština bila je brojčano najjača, a ujedno i najbogatija, od brojnih u Vrbniku, a postojala je uz istoimenu crkvu sv. Ivana Krstitelja na groblju.

Prema Petrišu »bijahu u brašćini zapisani skoro svi domorodci, a navlastito svi gospodari i kojagod gospodarica od kuće i mnoga čeljad stranska, dodar i primorci« (tj. oni iz Hrvatskog Primorja, op. M. B.).⁵² Prema istom Petrišu brašćina sv. Ivana imala je zapravo dvovrstne članove (braću), od kojih su jedni bili, i to većina, redoviti — obični članovi, drugi, manjina, vodili su upravu i skrb za istu. Evo što nam je o tome zapisao Petriš: »Ova brašćina imadiše dvi versti od bratje: jedna verst bila je samo od pobožnosti, i u ovoj bili su zapisani, kako rekoh, malo da ne svi Verbničani i muški i ženski spol, jer bratji ovoj bihu dopušćena proščjenja obilata spovidjenim i pričešćenim i pohodećim onu crkvu (tj. sv. Ivana Krstitelja, op. M. B.), a to toliko na 23. i na 24. lipnja, koliko na 29. kolovoza; a druga verst bratje imaše do 16 brat koji vladahu i upravljahu imanje iste crkve nju nastojeći, načinjajući i u snagi držeći, što sve spadaše na kaštalda, kojega svako leto po redu međ sobom minjahu, i dva prokadura njemu davahu, li od njih bratje, za pomoć; jer na ove tri sobstva (= osobe) spadaše i potezati interes i kanoni, i nastojanje od crkve i ostalo.«⁵³

Ova druga vrsta braće, tj. tzv. vladaoci — kako ih Petriš naziva, imali su i svoja posebna odijela koja su oblačili na zajedničkim sastancima i u procesijama te kod sprovođa. To odijelo bilo je sašiveno od

48 Vidi bilj. 36.

49 Original talijanskog prijevoda statuta brašćine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku nalazi se u Cancellaria Inferiore — Veglia, busta 224.

50 Vidi bilj. 35.

51 Vidi bilj. 36.

52 Petriš, str. 97.

53 Isto, str. 98.

domaćeg bijelog sukna. Imalo je crveni križić na prsima i na leđima. Isto tako i kukuljicu, po kojoj se isto odijelo nazivalo kapa, a oni koji su ga nosili — *kapari*.⁵⁴

Kod primanja u braščinu članovi su plaćali stanoviti doprinos — upisninu, i to ili u novcu ili u naravi. Iznos toga doprinosu bio je određen u desetoj glavi bratovštinskog statuta, tj. osam lira ili tri lire i poviše milostinju od jednog vrča vina i minu smokava, prema tome da li se upis vršio za života ili po smrti brata koji je htio upisati svojeg nasljednika. Upisnina za primanje stranaca u braščinu iznosila je 30 lira. Uz to je novoupisani brat morao dati starijoj braći tzv. poljubicu, o kojoj je sprijeda rečeno. Kod primanja članova posebno se pazilo na privatni život novog člana, tj. morao je biti dobra glasa i ugleda (gl. 10).

3. — Kako je sprijeda rečeno, svaka bratovština imala je svoga kapelana koji je imao skrbiti za duhovne potrebe bratima dotične brašćine kao i za izgovaranje bratovštinskih misa i za ovršenje raznih obreda i vođenje procesija. Kapelansku službu brašćine sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku vršio je cjelokupni vrbnički kaptol, tj. seoski kaptol, i to naizmjenice po redu. O tome imamo više potvrda u raznim kanonskim vizitacijama. Tako se npr. u zapisniku kanonske vizitacije od god. 1586. čita, da je biskup Petar Bembo vizitirao kapelu sv. Ivana Krstitelja na groblju u kojoj je brašćina svjetovnjaka. Kapelansku službu vrši sav kler.⁵⁵ I opet god. 1590. vrbnički plovnik Bartul Bozanić — u ime kaptola — izjavljuje, da se na oltaru u istoimenoj bratovštinskoj crkvi svake nedjelje i ponedjeljka služi misa za živu i pokojnu braću »presbyterosque inservientes solvi a Gastaldione et confratribus«. ⁵⁶ Slično piše i u drugim pastirskim pohodima.

To nam potvrđuje i Petriš pišući, da brašćina »plaćaše na post Ivanje kapitul u vičernju, ja ne znam koliko, jer kapitul s procesijom hodjaše od vele crkve u nju, (tj. u crkvu sv. Ivana Krst., op. M. B.),... na Ivanju bijaše u istoj crkvi pivana maša s procesijom svega kapitula, i tako vičernja...« Tako je bilo i u druge određene dane. Sve službe vršio je kapitul »i to sve za plaću, koju davaše ista brašćina«. ⁵⁷

4. — Uz prvenstvenu svrhu — promicanje vjerskog i čudorednog života braće i još posebno skrb za čašćenje svoga sveca-patrona sv. Ivana Krstitelja kome je bila posvećena njihova brašćina i čije je ime ista nosila, brašćina je imala i druge dužnosti. Tako npr. nažigati svaki dan kandilo pred oltarom Presvetog Sakramenta u župskoj crkvi sv. Marije (1. glava) te svake noći u vlastitoj crkvi sv. Ivana kao i u sve nedjelje i svetkovine »za dušu pok. Damjana župnika« (2. glava). Poviše je brašćina bila dužna izgovarati određeni broj misa kroz godinu kao i u određene dane, kao npr. dvaput tjedno — i to u nedjelje za živu, a u ponedjeljak za pokojnu braću (3. glava); dati poviše pjevati tri mise, tj. 23, 24. i 25. lipnja te na blagdan Glavosjeka sv. Ivana Krstitelja, te u neke druge dane. Uoči blagdana sv. Ivana Krstitelja

54 Isto, str. 98—99.

55 BAK, I Pastirski pohodi.

56 Isto.

57 Petriš, str. 98.

kao i uoči blagdana Glavosjeka bila je u istoj crkvi i pjevana večernja. »Zverh ovih maš, piše Petriš, govorilo se je 12 maš za kapelaniju Svetoga Ivana i dvanajst maš za kapelaniju Svetoga Mateja, i još za kapelaniju Svete Katarine, koje kapelanije bili jesu od vnetakoga vladanja kako uboge sadružene sa Svetim Ivanom...«⁵⁸ I k tomu odmah po smrti — za svakog člana — po dvije mise (6. glava).

Pored spomenutih procesija u vezi s rečenim večernjama i s pjevanim misama po mjesnom kaptolu, statut brašćine sv. Ivana predviđa još neke pobožnosti i procesije koje su obavljala sama braća, i to oni tzv. vladaoci (4. i 16. glava). Evo što nam je o tim procesijama zapisao suvremenik i očevidac Petriš koji kaže, da »te procesije za moje pameti ovi pobožni bratja činjahu« —: »A bratja vladaoci imidjahu običaj svaku nedilju po maši zornici pojti sa svojim križem svaku nedilju u procesiji pohajati sve crikve u gradu i okolo grada u njihovih kapah od beloga sukna imućih križić čarljeni na persima i na srid pleć i veliki kapući pivajuć lipe i pobožne njihove pisme od muke Isusove i od žalosti B. D. M. Majke Božje; a tu procesiju počinjahu iz velike crikve... a od Svetoga Petra u svoga svetoga crikvu, kadi jih čekaše jedan redovnik od kapitula i s žaknom pak malu mašu govoraše za brate žive; po maši pak iznova u procesiji pobožno pivajuć... pred Svetoga Keštofora (sv. Kristofora, op. M. B.), kojega golema prilika bijaše pingana na licu od zgora rečene njihove polače na placi... Te procesije za moje pameti ovi pobožni bratja činjahu, a nigda prije u istih procesijah se i bičevahu sa bičem, što pak bi od dužda vnetakoga zabranjeno... Kad sveršivahu njihovu procesiju nediljnu, hodjahu u svoju polaču, kadi njih i popa mašnika i slugu odpivača čekaše juha ali postna ali mersna za ručnju i štogod s kruhom.«⁵⁹

Petriševa bilješka o bičevanju braće u nedjeljnim procesijama svjedoči da je brašćina sv. Ivana Krstitelja spadala u one tzv. bičevalačke bratovštine, o kojima je bilo sprijeda govora.

5. — Posebno poglavlje sačinjava — njegovanje međusobne bratske ljubavi i pokapanje braće. To je posebno naglašeno i u samom statutu rečene bratovštine. U nekoliko glava osobito se ističe međusobna bratska ljubav. U vezi s time u petoj glavi stavlja se u posebnu dužnost kastaldu kako mora svim mogućim sredstvima i osobito »uspješnim kršćanskim pobudama dapače i prijetnjama« nastojati, da se eventualne nastale razmirice kao i nepravde među braćom riješe mirnim putem, da se tako spriječi svako produživanje nesloge i nemira kao i sablazni.

Gajenju međusobne kršćanske ljubavi imao je također poslužiti i objed — na svetkovinu svetog patrona, tj. na blagdan sv. Ivana Krstitelja, kad se ujedno održavala i godišnja skupština. Tri glave samog statuta posvećene su »djelima ljubima« (opere della carità), tj. gozbi (objedu) za braću i darivanju siromaha. U sedamnaestoj se glavi određuje: »Na sam dan sv. Ivana na zgodnom mjestu, ali ne na svetom, treba spremiti objed za svu braću i siromahe koji budu ondje sudjevali...«

⁵⁸ Isto, str. 97.

⁵⁹ Isto, str. 98—99.

O tom objedu za braću i siromahe zabilježio nam je Petriš ovo: »Na dan sv. Ivana, tj. 24-ti lipnja, kuhavali su se veliki kotli i lonci mesa i testa ,to za obed bratom i sestram svim od pobožnosti, koji hotihu dojtj na njega, a sestram nosil se je obed u njihovu kuću...« Objedu za braću i siromahe, koji se priređivao u bratovštinskoj »polaći na placi«, prisustvovali su također i župnik, podknežin i dva bratovštinska revizora.⁶⁰ Darivanju siromaha posvećene su još dvije glave statuta — i to: treća i posljednja — dvadeseta. Međutim, budući da se za ovakve objede vrlo mnogo trošilo te da je koji puta ovim prigodama znalo doći i do neugodnih pojava, mletačka je vlast nastojala da ovaj prastari običaj posve ukine. Ali, jer to nije išlo zbog protivljenja naroda, troškovi za iste objede bili su svedeni na minimum time da se nije smjelo po osobi potrošiti više od — jedne lire.⁶¹ U vezi s karitativnom akcijom brašćine sv. Ivana Krstitelja moramo ovdje navesti i to, da je ista brašćina imala i svoj hospicij-ubožnicu za siromahe koji se spominje već god. 1487.⁶²

Ova bratovština iskazivala je svoju kršćansku ljubav ne samo prema živima nego i prema pokojnima. Statut brašćine ima dvije glave koje sadrže propise o praćenju i pokapanju umrlog brata (9. i 16. glava). U devetoj se glavi točno opisuje što sve moraju učiniti braća kad im umre koji brat, tj. kako ga moraju pratiti u kapama i sa svijećama u ruci od kuće žalosti do crkve i zatim do groblja, te kako se pri tome trebaju ponašati i kako moraju moliti za pokojnu braću. Slično se naređuje i u šesnaestoj glavi. O tome piše i Petriš, kad govori o nedjeljnim procesijama braće: »Imijahu običaj, kako i sada još običaju, u njihovih kapah pročešije očite i velike družiti i mertvace iz kuće do u crikvu i od crikve do cimitera nositi, a dok su telesa u crikvi u rakam zakapali, oni takajše i zakopivahu svakoga mertvaca...«⁶³ I danas još nasljednici ove brašćine tzv. kapari u svojim kapama nose mrtvace na ukop, pjevaju tzv. »pojubicu« i mole određene molitve za pokojne.

6. — Kako je već sprijeda rečeno, brašćina je imala i svoju crkvu posvećenu sv. Ivanu Krstitelju, koji je ujedno bio i patron grada Vrbnika te se stoga od pamtivijeka posebno častio. Crkva je vrlo stara, vjerojatno kao i sama bratovština (1323), jer se već spominje u statutu — odobrenom god. 1325. — i to u više glava. Kako je već sprijeda rečeno fundator i donator iste crkve bio je neki vrbnički plovnik pok. pop Damjan (glava 2). O tome nalazimo potvrdu i u kanonskoj vizitaciji biskupa Petra Bemba od god. 1565.⁶⁴ U toj crkvi bila su još dva oltara: sv. Mateja, apostola i evanđeliste, i sv. Katarine uz koje su postojale također i istoimene bratovštine. »Crikva svetoga Ivana Krstitelja bila je vazda pobožno čašćena«⁶⁵ i zato je stara crkva bila god. 1611. proširena, kako to svjedoči i danas glagoljski kameni natpis koji se nalazi na zidu na istočnoj strani crkve :

60 Isto, str. 98 i 105.

61 Dukal Polo Reniera od god. 1781, str. 126—128.

62 Đuro Šurmin, Hrvatski spomenici, str. 325 — u oporuci vrbničkog glagoljaša popa Tomaša Sedmaka od god. 1487. čita se: »Jošt pušćam v špital jednu blazinu i jedno rakno...«

63 Petriš, str. 99.

64 Vidi bilj. 25.

65 Petriš, str. 97.

1611. bi zidana
ta kapela po mestri
Bartoli Vlahovići.⁶⁶

Kako i sam natpis kaže radove na proširenju stare crkve izveo je »meštar« (zidar) Bartol Vlahović, zapravo Lahović, kako proizlazi iz ugovora sklopljenog 28. svibnja 1609. između njega i brašćine svetoga Ivana Krstitelja.⁶⁷

Crkva ima i ložu, u kojoj se još i danas pokapaju vrbnički svećenici, i rimski zvonik. Danas je u crkvi samo jedan oltar, i to onaj sv. Ivana Krstitelja, na kojem se nalazi stara reljefna rezbarija na drvu koja po mišljenju stručnjaka pada u početke domaće skulpture.⁶⁸ Pala, koja uz druge likove prikazuje u središtu sv. Ivana Krstitelja kako krsti Isusa, spominje se već u kanonskoj vizitaciji — god. 1565. — kao »lijepa pala«.⁶⁹

Naredbom francuskih vlasti — uz druge bratovštine — bila je god. 1808. ukinuta i brašćina sv. Ivana Krstitelja. S time u vezi uz druge bratovštinske nekretnine bile su stavljene i prodane na javnoj dražbi i mnoge bratovštinske crkve. Isti udes imao je pogoditi i crkvu sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku. O tome nam je Petriš zabilježio: »Onput se je prodavala i crkva svetoga Ivana i Sveta Mendalina na Rovozniki, ali nije jih otil nijedan kupiti«.⁷⁰ Stoga je na prijedlog biskupskog ordinarijata u Krku god. 1823. — crkva sv. Ivana Krstitelja na groblju predana općini, time da se ista sačuva kao mrtvačnica te za javno bogoslovlje u slučajevima većih popravaka župske crkve.⁷¹ Ista crkva je zadnji put temeljito popravljena god. 1957—1958. uz nesebično zauzimanje sviju Vrbničana.⁷²

7. — Uz rečenu starodrevnu crkvu sv. Ivana Krstitelja redovito se spominje u pisanim izvorima također i bratovštinsko groblje sv. Ivana. Bit će vjerojatno staro kao i sama brašćina. Groblje je bilo prostrano⁷³ i ograđeno.⁷⁴ I Petriš piše o obzidanom »cimiteru, u kojemu je crkva svetoga Ivana Kerstitelja«.⁷⁵ Budući pak da se groblje koje se nalazilo oko župske crkve nije moglo upotrebljavati, jer je taj prostor služio za javni put (prolaz), to opće groblje moralo se prenijeti (»coemeterium est alibi«) drugamo, ali se ne spominje kamo.⁷⁶ Na to nam pitanje daje odgovor kanonska vizitacija biskupa Ivana kneza Turijana od god. 1590. U njoj naime čitamo, da je biskup obavio službu za mrtve, kako to traži red pohoda župe, i to »u crkvi i na groblju izvan grada kod crkve sv. Ivana Krstitelja kamo je biskup pošao praćen od klera i naroda u procesiji, moleći pobožno psalme i molitve«.⁷⁷ Iz ovog slijedi da je groblje sv. Ivana Krstitelja već tada bilo opće i javno groblje za sve

66 Uspor. i Petriš, str. 136, bilj. 45.

67 Catastico della beni della confraternita dela chiesa di S. Zuane di Verbenico contenuti nella suoi instrumenti autentici . . . nel'anno 1564 . . . kod JAZU u Zagrebu. Uspor. i Petriš, str. 136, bilj. 45.

68 Uspor. Imovnik župske crkve u Vrbniku od god. 1955.

69 Vidi bilj. 25.

70 Petriš, str. 104.

71 BAK, Spisi biskupa Ivana An. Sintića, br. 314 ex 1823.

72 Vidi Kroniku župe Vrbnik I.

73 BAK, kanonska vizitacija biskupa P. Bemba od god. 1579. (Pastirski spisi I).

74 BAK, kanonska vizitacija biskupa Ivana Turijana od god. 1590. (Isto).

75 Petriš, str. 97.

76 VA, Apostolska vizitacija Augustina Valerija od god. 1579.

77 Vidi bilj. 74.

one koji se nisu ukopavali u crkvi ili u bratovštinskim grobnicama. Za ukop na bratovštinskom groblju sv. Ivana bila je propisana stanovita taksa, od koje su bili izuzeti bratimi i siromasi.

Kad je pak početkom XIX stoljeća bilo zabranjeno ukopavanje mrtvaca u crkvama i kapelama, od onda je groblje sv. Ivana bilo jedino sveto mjesto, gdje su se pokopavali Vrbničani. To će potrajati sve do god. 1956. kad je otvoreno novo groblje. S time u vezi bili su iskopani smrtni ostaci pokojnika na starom groblju sv. Ivana te preneseni u zajedničku grobnicu — kosturnicu u crkvi sv. Ivana Krstitelja na starom groblju. O tome svjedoči i kameni natpis na zidu iste crkve.

8. — Da bi brašćina sv. Ivana Krstitelja mogla udovoljavati sprijeđa navedenim dužnostima, uzdržavati crkvu i drugo, imala je svoje prihode, i to ne male. Po svojim posjedima i приходима ista je brašćina spadala među najbogatije bratovštine na otoku Krku. Stoga je misleći na to mogao Petriš pisati o »blagodarstvu bratovštine i crkve svetoga Ivana«. ⁷⁸ O njezinom bogatstvu govore nam kanonske vizitacije, njezine sačuvane knjige i drugi izvori. Njezina se imovina sastojala od pokretnina i nekretnina, od šuma, oranica i vinograda, te brojnog sitnog i velikog blaga, što je sve brašćini nosilo velike godišnje prihode.

Govoreći Petriš o »blagodarstvu bratovštine... sv. Ivana« piše, da su se nekretnine brašćine sv. Ivana na jugo-istok i jugo-zapad prostirale sve do granica bašćanskog područja, a na zapad čak »do Punta, tako da i nike kuće puntarske bijahu na kunfini Svetoga Ivana verbenškoga«. ⁷⁹ Istoj brašćini pripadali su i veliki drumuni (šume) Kuka, Hrusta i Male Dermuna s pastirskom kućom i drugo. Imala je također svoje ovce, koze, konje i goveda, što je sve iznajmljivala na pet godina, i to goveda »na zlato« a ovce na »bravariju«. Isto tako davala je u zakup i zemlju. Težaci su joj davali za to godišnje određeni dio »a to sploh u šenici, a malo koji u pinezih«. ⁸⁰

Brašćina je imala velike godišnje prihode kako nam to svjedoče i kanonske vizitacije krčkih biskupa. Tako su npr. god. 1590. njezini godišnji prihodi iznosili L 150; ⁸¹ a već god. 1663. u novcu oko L 650 te poviše u naravi — oko 10 stara žita, tj. oko 800 litara, i 16 barila vina, tj. nešto preko deset hektolitara, što se prema istoj vizitaciji sve trošilo za objed na Ivanju i za druge slične zgode, ⁸² a čemu je bilo sprijeđa govor. Uz rečeno imala je brašćina i druge prihode koji su iz godine u godinu sve više rasli. Od svog suviška pomagala je sve narodne akcije, a što treba ovdje posebno naglasiti, ona je svoj suvišni novac davala na posudu siromašnima i potrebnima — uz niske kamate — i tako mnoge spasila od raznih lihvara. To su bile prve pučke »posujilnice«.

Prema Petrišu sve »to je trajalo, dok je demanij uzal poseg od bratovštinskoga imanja 1810.« godine. ⁸²

9. — Zaključujući ovaj kratki prikaz o rečenoj brašćini sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku moramo reći još nekoliko riječi o vrbničkim ka-

⁷⁸ Petriš, str. 98.

⁷⁹ Petriš, str. 97.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ BAK, I Pastirski pohodi.

⁸² Isto.

⁸² Petriš, str. 97.

parima. Nekoć tako jaka i ugledna brašćina sv. Ivana Krstitelja u Vrbniku živi još i danas u bratovštini pod imenom KAPARI. Tako se zovu po bijelim haljinama od domaćeg sukna s kapučom (kapom) po običaju starih bratima istoimene brašćine.

Glavna zadaća današnjih kapara jest da prema starodrevnom običaju bratima brašćine sv. Ivana Krstitelja gratis et amore nose mrtvace — sve bez razlike — u crkvu pa onda na groblje. Tu su dužnost kako smo sprijeda vidjeli, obavljali braća brašćine sv. Ivana tzv. vladaoci. Tih bratima-vladaoca bivalo je prema Petrišu šesnaest,⁸³ dok ih je prije bivalo više — do trideset.⁸⁴ Međutim, u zadnje vrijeme brašćina kapara bila je spala na malen broj starijih Vrbničana te je prijetila opasnost da ih nestane. Zauzimanje vrbničkog plovana-dekana popa Ivana Kirinčića bila je godine 1968. ista obnovljena i pomlađena sa šesnaest novih kapara — sve od reda mladih muževa. Zajedno sa starijim članovima u Vrbniku ima sada 25 kapara.⁸⁵

S nošenjem mrtvacu tijesno je povezano i pjevanje tzv. »pojubice« za koju poznavalac naše starine književnik Miko Bonifačić Rožin kaže, da je »*poljubica* — dar i pjesma koja se u Vrbniku pjeva na gozbi priređenoj poslije ukopa mrtvacu«.⁸⁶ Nakon sprovoda sastanu se u crkvi sv. Marije kod župske crkve i tu pjevaju za pokojnikom pjesmu »O Gospoje sveta Marije...« Za pokojnikom mole zajednički kod užine (ili večere) i psalam »Iz dubine...« i pjevaju druge nabožne pjesme. Po više svaki kapar dužan je za pokojnika izmoliti određene molitve — izgleda 50 Oče naš, Zdravo Marijo i Slava Ocu.

Poput starih bratima i današnji Kapari sudjeluju kod javnih procesija u svojim kapama. Tako isto i kod procesije na Veliki Petak, Iza procesije pjevaju u crkvi pjesmu u čast muke Isusove tzv. Božji plač, koja počinje riječima: O presveto Božje telo / Ko bi na križu umoreno / I v novi grob položeno / Mi grišnici molimo Te, pomiluj nas. Pjesma ima 17 ovakvih kitica, koje pjevaju Kapari, a iza svake kitice prihvati sav narod i pjeva: »Isuse Karste Spasitelju / Ah milostiv nam budi / a za nas naših grihi«. O toj pjesmi zabilježio je pok. o. Bernardin Sokol: »Melodije su lijepe i bez sumnje veoma stare, valjda od osnutka bratovštine (tj. 1323, op. M. B.). To se može i po tom zaključiti, da narod ne mijenja tako lako napjeva na kojeg se je jednom uhvatio... Nema duše, koja se ne bi ganula, ni lica, koje se ne bi orosilo.«⁸⁷

Iza Božjeg plača pjevaju Kapari starinsku kaparsku pjesmu u čast Majke Božje: »O Gospoje sveta Marije, primi duše bratije i sestara naših / i moli svoga milostivoga Sina / da bi njim prostil grihi«. Pjesma ima četrnaest kitica. Iza svake sav puk ponavlja: O Gospoje sveta Marije, primi duše i sestara naših... Ovu pjesmu pjevaju Kapari i kod sprijeda spomenute »pojubice«. Pjesma je vrlo stara, što nam svjedoče i stare hrvatske (staroslavenske) riječi. Neki misle da je nastala već u XIV stoljeću, što bi značilo u početku same bratovštine

83 Isto, str. 98.

84 VA, Apostolska vizitacija Mihovila Priolija od god. 1603.

85 Župski ured Vrbnik, Kronika župe I.

86 Miko Bonifačić Rožin, *Poljubica*, Rijeka 1964. (zbirka pjesama), izdao Pododbor Matice hrvatske.

87 Fra Bernardin Sokol, Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku, Sveta Cecilija, Zagreb 1917. (Ipanj) savez. III, str. 78—79. Tu Sokol donosi i note napjeva »Božjeg plača«.

sv. Ivana Krstitelja (1323). Vjerojatno je obe ove pjesme sastavio koji stari vrbnički glagoljaš za rečenu brašćinu.

Da navedemo još i ovo, a s time ćemo i završiti ovaj prikaz. U Poreču održan je od 9—13. rujna 1970. XVII Kongres Saveza udruženja folklorista Jugoslavije na kojem je sudjelovalo 145 učesnika, od kojih 30 eminentnih svjetskih etnologa i folklorista. Na kongresu sudjelovali su i vrbnički Kapari u svojim nošnjama te pjevanjem Božjeg plača i »pojubice«. Prema muzičkom kritičaru prof. Vladimiru Fajdetiću, to je bio vrhunac rečenog Kongresa, tj. nastup vrbničkih Kapara u Eufrazijevoj bazilici. Prema istom taj je njihov nastup »ostavio na sve dubok dojam«. ⁸⁸ — O istom nastupu pisao mi je i vrsni poznavalac naše starine sprijeda spomenuti Mirko Bonifačić Rožin, koji je i organizirao nastup vrbničkih Kapara na Kongresu, slijedeće: »Bilo je vrlo lijepo. Za mene pravo otkriće... Prisutni folkloristi, osobito muzičari, veoma su bili iznenađeni, kako pjevanjem tako nošnjom, kao i cijelom priredbom. Vrbnik se je proćuo! Mislim, da će to koristiti samoj stvari, da ljudi cijene svoju starinu i tako je dalje čuvaju«. ⁸⁹

⁸⁸ Vladimir Fajdetić, Pregled glazbenog života u Rijeci u sezoni 1970/71., Sveta Cecilija, Zagreb 1971, br. 2, str. 58; Isti, XVII međunarodni kongres folklorista u Poreču, Kamov, listopad 1970, 2.

⁸⁹ Miko Bonifačić Rožin, književnik rodom iz Punta — živi i radi u Zagrebu u Institutu za narodnu umjetnost JAZU, u pismu piscu ovih redaka.